

A kötet irodalomjegyzékkel és névmutatóval egészül ki. Némi kritika illeti az utóbbiakat, mivel az irodalomjegyzék csak egy fejezetre vonatkozik csupán, a névmutatóban pedig hiába is keresne az olvasó oldalszámokra történő utalásokat, mert bizony az – címével ellentétben – névsor, amely a beválogatott források idézeteinek szerzőit sorolja fel, rendfokozatukkal (s ez is kritikai megjegyzés: nem rangjukkal), lakhelyükkel és csapattestükkel együtt. Félreértés ne essék: nagyon is jó, hogy ez a névsor bekerült a könyvbe, ám nem lett volna haszontalan, ha a szerző (amennyiben lett volna rá ideje, energiája, érkezése) egy igazi, oldalszámokra utaló névmutatót is szerkeszt kiadványához. Nemkülönben lett volna szerencsés egy földrajzi helymutató megszerkesztése is.

Noha a kötet összekötő szövegei csodálatosan szép magyarsággal íródtak, egyes helyesírási „bakik” szembetűnők. Ilyen például a nagyköjtjel hiánya, amely a nemzetnevek közé kívánkozik.

A szelektálás természetes velejárója volt e kiadvány összeállításának, hiszen – ugyancsak a szerzőt idézve – „A katonai cenzúra miatt a válogatás egy részét alkotó tábori postai lapok csupán 1 vagy 2%-a tartalmazott közlésre érdemes információt, amelyet több ezer forrásanyagból válogattam ki.” Mégis, ezzel együtt is kimondható: a könyv törekszik a teljességre, mivel a válogatás során a Szerző minden olyan területről emelt be forrásokat, amelyek együtt adták ki a katonák frontéletének kerek egészét. Olyannyira igaz ez, hogy még a harcok szünetében a fronton verseket vagy épp emléktárgyakat faragó katonák sem maradtak ki a kötetből. S ha igaznak fogadjuk el József Álmós megállapítását a közlésre érdemes információk alacsony arányáról, akkor fogadjuk el azt is igaznak, hogy ezek, a nem egyszerű „botcsinálta” művészi alkotások igen gyakran jobban kifejezik az adott frontszakaszon harcoló katonák életérzését, mint megannyi arra érdemes információhordozó.

Magyar szempontból az első világháború erdélyi fejleményeit a szerző az alábbi paradoxonnal összegzi: „előbb senki nem akarja a háborút, később mindenki, majd csak a politikai (főként a katonai) vezetők, végül a hazatérő erdélyi katonák védenék a hazájukat, de a politikusok ezt megakadályozzák.”

A könyv nem csupán a szakemberek és a leszármazottak (a szűkebb környezet) számára ajánlható, hanem mindazoknak, akinek fontos a múlt értékeinek megismertetése és megőrzése, illetve ezek szeretetének átültetése a követő generációkba.

Ravasz István

SZABÓNÉ BOGNÁR ANIKÓ – TOMBÁCNÉ VÉGH KATALIN

HAZATÉRNEK

A magyar katona 1914–1918

*(Kecskeméti Katona József Múzeum – Kecskeméti Lapok Kft., Kecskemét, 2015. 184 o.
ISBN 9789639947290)*

A könyv a Kecskeméti Katona József Múzeumban 2014. július 31. és 2015. február 15. között megrendezett *Hazatérnek... 1914–2014* című kiállítás katalógusaként állt a rajtvonalra, de annál lényegesen többként futott át a célvonalon. A kiállítás két társrendezője és a kötet két szerzője egyébként azonos.

Egy „klasszikus” katalógus egy adott kiállítás koncepcióját, (történeti tárlat esetén) történelmi háttérét stb. mutatja be, legfontosabb jellemzője valamennyi kiállított műtárgy teljességre törekvő leírása. Ez a műfaj több szempontból is nagyon fontos a muzeológus szakma számára, ám a szélesebb közönség érdeklődését – éppen aprólékos részletessége miatt – kevésbé köti le olvasható, s ezen vajmi keveset segít a katalógusok esetében ugyancsak megkövetelt illusztrációk nagy száma.

A kecskeméti múzeumi szerzőpáros könyve tartalmaz ugyan a katalógusokra jellemző elemeket, ám mégsem az. Nem törekszik ugyanis arra, hogy kivétel nélkül minden műtárgyat pontosan leírjon és bemutasson, sokkal inkább arra helyezi a hangsúlyt, hogy elhelyezze az embert a Nagy Háborúban – ezért is kapta alcímét. A minden területre kiterjedő, különféle történelmi, földrajzi, technikai, mentális stb. környezeti elemek között jelennek meg aztán a legfontosabb és a legérdekesebb műtárgyak.

Értékét és használati értékét éppen ez adja meg e kiadványnak, ami átmenet, egyben szintézis a katalógus, a történeti szakkönyv, a népszerűsítő szakirodalom és a tankönyv között. Az olvasó – érdeklődési körének megfelelően – megtalálja benne, amit keres, mivel nincs olyan terület, amelyről ne esne szó; megtalálja az átfogótól a részletekbe menőig mindazt, ami hozzá tartozott a Nagy Háborúhoz, a katonák és az otthon maradtak mindennapi életéhez, sőt: ami magát a Nagy Háborút, illetve az annak időszakát megélő emberek mindennapi életét jelentette.

Noha általában egy recenzióban a külsőről az utolsók között ejtenek szót, a *Hazatérnek* esetében ennek szükségzerűen össze kell fonódnia a tartalom méltatásával. Nagyon ritkán vehet a kezébe az olvasó olyan kötetet, amelyben a szövegek és a (szinte már művészi minőségű és ki-vitelű) illusztrációk oly mértékben összefonódnak, mint ebben a kiadványban. S nem csupán arról van szó, hogy az illusztrációk nélkül a szövegek nagyobb része „lógna a levegőben”, hanem arról, hogy csodálatosan széppé varázsolják a könyvet. A hatást fokozza, hogy majdnem minden oldalpáron található legalább egy, külön vérszínű alakra illesztett nőta- vagy versrészlet. (Az pedig külön is fokozhatja a pozitív design-érzést, hogy az ugyancsak 2015 tavaszán megjelent, a 2014-ben a Kecskeméti Katona József Múzeum szervezésében lebonyolított tudományos rendezvény kötetének – *Megtizedelt évek. Az első világháború kitörésének centenáriumi évében rendezett kecskeméti konferencia tanulmányai*. Kecskeméti Katona József Múzeum, Kecskemét, 2015 – borítója színvilágában és díszítőelemeiben a *Hazatérnek* kötetet alkot egységet.)

A reprezentatív kiadvány három fő részre tagolódik. Az első három előszó alkotja, amelyeket a kiállítást annak idején még miniszterként megnyitó Navracsics Tibor, a könyv megjelenéskor uniós biztos, Balogh Zoltán miniszter és Kovács Vilmos ezredes, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka jegyeznek. A harmadik részt – alkotói szabadsággal – nevezzük apparátusnak: ebben kapott helyet a két kurátor leírása magáról a kiállításról, néhány idézet annak vendégkönyvéből, a teljes oldalt kitevő köszönetnyilvánítás mindazoknak, akiknek részük volt a kiállítás és a könyv megszületésében (baráti gesztust kifejező k. u. k. cenzori bélyegzővel az esetenként túlságosan aprólékos szakmai lektor felé), a képek jegyzéke, az idézetek forrásainak felsorolása, a Tartalomjegyzék s végezetül – alliterálva a könyv címére – a „*Ha majd egyszer mindenki visszajön!...*” korabeli kottája.

A fő rész 14 fejezetből áll. Az első, *Magyarország az első világháborúban* címmel összefoglalja a politikai, katonapolitikai folyamatokat és történéseket, bemutatja a főbb hadszíntereket, a fontosabb hadműveleteket, egyazonról mindazt, amit „keretbe foglalásnak” nevezhetünk.

Az *Osztrák–Magyar Monarchia hadereje* cím önmagáért beszél, s méltán ez a leghosszabb fejezet: az alapos, mégis közérthető leírások teljes körképpé állnak össze e szerteágazó területen. A *Mindennapok a fronton* azoknak a mindennapi életét, szenvedéseit, vágyakozásait, reményeit mutatja be, az étkezéstől a frontkarácsonyig, a levélírástól a tisztálkodásig és a bunkerélettől a „fehér pokol”-nak nevezett magashegyi létig, akik az előbbi fejezet címében megjelölt szervezet tagjaiként jutottak ki bármely módon a hadműveleti területek valamelyikére.

A *Kittintetések és a Fegyverek* című fejezetekben az olvasó korrekte leírásokon keresztül ismerheti meg mindazt, ami a katonák kezében vagy a katonákon volt a Nagy Háború éveiben, a „kisezüst” Vitézségi Éremtől az utázkardig, a „Verd el!” puskától a lövészárók-buzogányig és a rohamisasaktól a gázálcig.

A „*Kimegyek a doberdói harctérre*” című fejezet szemléletesen adja vissza és eleveníti meg az olasz hadszíntér mindennapjait. S hogy mit takar a *Sebesült tárgyak* fejezetcím? Álljon itt egyetlen példa: a kiállításban is szereplő rohamisák, amelybe úgy beleszorult egy csákánybalta feje, hogy azt a mai napig ki nem húzta abból emberfia...

A *Sebesültellátás* a katonai egészségügyet mutatja be, annak folyamatát eszközrendszerén keresztül személyzetéig, természetesen ki nem hagyva az igazán fontos szerepet betöltött társadalmi szervezeteket, zárva az egész Európában egyedülálló Augusztá-vonattal. A *Hit a fronton* egy újabb szemléletes cím, miként a *660 ezer hősi halott a történelmi Magyarországról* is.

Az „*Emlék a küzdelmes időkől*” az alapvetően hadianyagnak készült, majd emléktárggyá átlényegült-szelídült dolgok világába nyújt betekintést. A történelemben kevésbé járatos olvasó első közelítésben azt hihetné, hogy a könyv lapjainak forgatása közben most érkezett el a „futottak még” kategóriához... Ellenkezőleg! Engedtesse meg, hogy egyetlen mondat erejéig a recenzens átadja a tollat a szerzőpárosnak: „Az emléktárgyak készítése az egyik legjellemzőbb tevékenysége volt a világháborús katonáknak.” Igaz, emléktárgyakkal nem lehet megnyerni egyetlen háborút sem, ám

lapozunk vissza a könyv alcíméhez: e mű kifejezetten a katonáról, mint emberről szól. E fejezet ebben az összefüggésben akár előkelőbb helyet is foglalhatott volna, előrébb is kerülhetett volna a szerkesztés folyamatában.

A *Hadifogság* és a *Hadifogságot megjárt emléktárgyak* újfent olyan fejezetcímek, amelyek minden tekintetben mindent kifejeznek, főként a fentiek fényében. A második fő rész *Csata- és hadszíntérkutató* fejezete nem véletlenül került – nem fontosságát tekintve – az utolsó helyre: ez már átvezet a tegnaptól a mába, a múltból a jelenbe. Így aztán az sem véletlen, hogy a harmadik fő rész éppen a kiállítás leírásával kezdődik: a tárlat egyik legfontosabb motívuma éppen a hadirégészeti leletek szisztematikus, az egyes kiállítási blokkokhoz rendelt bemutatása volt.

A kötet a világháború valamennyi hadszínterére kitekintést nyújt, de a délnyugati (olasz) hadszínteret jobban kiemeli a többi közül, ami érthetővé, mivel a Kecskeméti Katona József Múzeum kiállításához a híressé-hírhedtté vált Doberdo-fennsík olaszok által leginkább ostromolt magaslata, a Monte San Michele alatt meghúzódó San Martino del Carso helyi múzeuma adta kölcsön a legtöbb műtárgyat, s bocsátott a kötet rendelkezésére korabeli olasz lapokat.

De kik is lesznek (vagy már jelenleg is kik azok), akik mindezeket olvashatják, vagyis kiknek ajánlható ez a kötet? Természetesen – s ez a jelző ritkán írható le egy recenzióban – mindenkinek. A történész és/vagy muzeológus szakember éppúgy talál benne érdekességet, sőt újdonságot, mint az „egyszerű érdeklődő”, akit többek között a könyv szépsége mellett talán éppen a szövegek olvashatósága ragad meg: egyszerre szakszerű, ismeretterjesztő és olvasmányos. Mindezekből pedig pontosan az vezethető le, hogy e kiadvány kifejezetten hasznosan forgatható az iskolákban, az oktatás folyamatában, hiszen a felső tagozatos és a középiskolás generáció számára érthetővé és átélhetővé teszi mindazt, amit a tankönyvek (tisztelet a kivételnek) csak elnagyolva említenek, amit a tanároknak nincs idejük elmondani a szűkre szabott órakeretben, s amit a szakkönyvek a fiatalabbak számára még élvezhetetlenül tudományosan írnak le. S ha ez megvalósul, akkor a fiatalok valóban megismerhetik a Nagy Háborút és felmenőik életét azokban a zivatáros években.

A *Hazatérnek* pedig éppen ennek megvalósulásához segít hozzá. Talán – együtt a kiállítással – egy új történelmi iskola körvonalazódásának lehetünk tanúi e kötetet forgatva.

Ravasz István

RAOUL PUPO (ED.)

LA VITTORIA SENZA PACE

Le occupazioni militari italiane alla fine della Grande Guerra

(Laterza, Róma–Bari, 2014. 288 o. ISBN 9788858111819)

Magyarország az első világháborút követően egyre szorosabb kapcsolatot ápolt Olaszországgal, ami részben a magyar revíziós célokra vezethető vissza, részben pedig az első világháború végén kialakult európai geopolitikai helyzetnek volt a következménye. Jórészt ismert, milyen szerepet játszott az olasz diplomácia a Párizs-környéki békeszerződések megkötésében, viszont az olasz nagyhatalmi ambíciók nemcsak a tárgyalásasztalnál mutatkoztak meg. A világháborút követően ugyanis az olasz csapatok jelentős területeket tartottak megszállás alatt. Az adriai- és az égei-tengeri konfliktusok egészen a második világháborúig éreztették hatásukat, az ausztriai olasz politika pedig befolyásolta az egész közép-európai államrendszer működését. A Raoul Pupo szerkesztette kötet az olasz megszálló erők tevékenységét és ezeknek az akcióknak a diplomáciai hátterét mutatja be 1918-tól 1920-ig.

A munka három részből áll: Andrea Di Michele, a bolzanói egyetem tartományi történelmi központjának kutatója *L'Italia in Austria: da Vienna a Trento (Olaszország Ausztriában: Bécsről Trentóig)* címmel a karintiai, a dél-tiroli, és az észak-tiroli területekről írt. Az ausztriai olasz katonai megszállás bemutatása különösen fontos, ugyanis hiába ismertek a béketárgyalások diplomáciai alkui, ha az ausztriai olasz katonai jelenlétről alig született eddig munka. Különösen a klagen-